

קונטרס

המדריך המעשי

לניהול חשבון כספי המעשר

מעלת מצות מעשר כספים

הבטחת העשירות

והיתר הנסיון במעשר כספים

מתוך הספר

בצל הכסף

הלכות מעשר כספים

המצוות בימינו

הערות והארות יתקבלו בברכה

טל' : 054-84-054-86

מייל :

Y0548405486@gmail.com

יומא טבא לרבנן

בשעה טובה ומוצלחת יצא לאור הספר
החשוב והייחודי מסוגו

בצל הכסף

בו מתבארים כל ענייני והלכות מעשר כספים
בהיקף עצום ואקטואלי מהמקורות ועד גדולי פוסקי
זמננו.

עתוך החסכנות

"אוצר בלום של פסקי הלכה מבוררים ומבוארים הדק היטב,
וכמעט לא נראה כבושם הזה"

"היקף עצום ובעיון והעמקה רבה בהיקף גדול את כל השאלות
החשובות בנושאים אלו"

"ומלבד התועלת בספר, שאסף כל הדעות וכל השאלות, הרי יש
בזה חיזוק והתעוררות
לקיים המצוה כהלכתה וכדינה"

בין השאלות העובדות בספר:

-האם הנהלת כולל רשאים לקחת את המעשר
ממלגת האברכים?

-האם רשאי לקנות חנוכיה מהודרת מכספי מעשר?

-האם ניתן לשלם ממעשר דמי כניסה למקווה?

-האם ניתן לשלם מהמעשר חיבור לגנרטור?

-האם רשאי לפייס חברו בכספי מעשר?

-האם רשאי ליתן מעשר למכירה שהכנסותיה קודש?

-מי שיש לו חסכוניות או השקעות האם רשאי ליטול
מעשר?

-האם צריך לתת מעשר מתלושי קניה?

-האם רשאי לחסוך מעשר עבור נישואי ילדיו?

-האם בעלי שמוחה יכולים לנכות הוצאות הסעודה
מהרווחים?

-האם רשאי לנכות הוצאות תשלומי המשכנתא מרווחי
השקעות?

-האם רשאי לשלם ממעשר חוב לצאת ידי שמים?

לפרטים והזמנות : 05484-05486 / 054-844-2170

תוכן העניינים

חלק א

מדברי רבותינו בענין מעלת מצות מעשר כספים

חלק ב

המדריך המעשי לניהול חשבון כספי המעשר

- 5..... אופן קבלת מצות מעשר כספים
- 5..... נוסח קבלת המצוה
- 6..... אופן עריכת חשבון המעשר
- 7..... זמן עריכת חשבון המעשר
- 7..... השימוש במעשר כפי מה שקיבל על עצמו
- 8..... דרכי השתכרות שונים
- 8..... אברכים
- 10..... שכיר
- 11..... בעל עסק (עצמאי)
- 12..... עני
- 13..... המפריש חומש
- 14..... טבלת מעשרות

חלק ג

קונטרס

בית האוצר

בענין

היתר הניסיון והבטחת העשירות במעשר כספים

- 15..... הבטחת העשירות במעשר כספים
- 16..... האם הבטחת העשירות תלויה במעשיו
- 17..... התנאים הנצרכים כדי שיזכה לעשירות
- 18..... לנסות השי"ת במעשר כספים
- 19..... גדר הניסיון המותר במעשר כספים

מדברי רבותינו בענין מעלת מצות מעשר כספים

בילקוט שמעוני (פר' ראה סי' תתצג) עה"פ 'עשר תעשר', עשר שתתעשר, אמר הקב"ה עשר את שלי ואני מעשר (שי"ן ימנית) את שלך.

בשבת (ק"ט). עשירים שבא"י במה הם זוכים, בשביל שמעשרים (ובמנורת המאור, וכן בשו"ת היעב"ץ מפרשים דקאי אמעשר כספים).

במדרש תנחומא (חיי שרה ס"ד) עה"פ 'וה' ברך את אברהם בכל', וז"ל: בזכות מה? בזכות שהפריש מעשר מכל, שנאמר "ויתן לו מעשר מכל". ע"כ.

בספר מגיד מישרים (פר' צו בסופו) כתב, ולא אתקן מעשר אלא למאן דבעי לאתעשרא וכו'. עכ"ל.

בספר קרניים למוהר"ר אהרן מקרדינא (מאמר יב) כתב וז"ל: בזכות המעשר שישאל נותנים כי הוא דוחה הקליפות בסוד השם 'ירת' ובסוד חמשה עשר מאות וארבעה רקיעים המשפיעים ברכה להנותן בסודו מרומז זה.

ושם בפירוש דן ידן לרבינו הקדוש ר' שמשון מאוסטרופוליא זצ"ל כתב וז"ל: ידוע תדע שגדול זכות המעשר כי הוא דוחה כל הקליפות, ואם באתי להביא כאן כל סדר סוד המעשר יהיה קטנה היריעה מהכיל, כי סודו גדול ונורא וכו'. והנה דע מעשר גימטריא 'ירת' שבו דחה הקב"ה למלאכים כמבואר בפנים וגם בספר נעיונות נצח, וכמו שאירע ליעקב בשביל שלא קיים וכל אשר תתן לי עשר אנשנו לך כתיב ביה ויאבק איש עמו והוא הקליפה שר של עשו כנודע ממדרש רז"ל. וידוע מדברי המקובלים שיש תתש"ם רקיעים המשפיעים ברכה טובה לנותן מעשרותיו כראוי כמו שמבואר בפנים, וזהו שכתב סוד עשר תעשר גימטריא ממש תתש"ם ממש כדפרישית. וזהו שכתב בסוד חמשה עשר מאות וארבעים רקיעים המשפיעים וכו' כדפרישתי. עכ"ל.

במנורת המאור לרבינו יצחק אבובא זצ"ל (סי' קצב) כתב וז"ל: הצדקה מעשרת לאדם שנאמר 'יש מפזר תוסף עוד, וחושך מיושר אך למחסור', 'נותן לרש אין מחסור' וגו', והצדקה בזמן הזה במקום המעשרות שמעשרין לנותן כדגרסינן וכו' עשר בשביל שתתעשר וכו', לפיכך אל ירפה אדם ידו מן המעשרות ויתנם כראוי מן השדה ומן הבית ומכל מה שיבא לידו בשום ענין בעולם, ובזה מולחו לממונו ומקיימו ומוסיף עליו אלף פעמים.

בתנחומא (פר' ראה סי' יח) עשר תעשר, עשר בשביל שתתעשר, עשר 'בשביל שלא תחסר' וכו' ע"כ, וכתב הח"ח באהבת חסד (שם) שרמז לנו המדרש שאפילו אם יש לו דבר שגורם לידי עניות, ויש לו כנגדו מצות מעשר, מועיל זכות מעשר על כל פנים שלא יתחסר.

בספר כתר ראש (סי' קכד) שמעיד על רבו הגר"ח מוולאז'ין, שפעם אחת היה לרבינו ספק בדמי מעשר, והקיל עצמו בזה הפעם, ותיכף אח"כ נטבע דלי בבאר, והורידו כלי גרזן עם ווים להוציאו, ונפל גם הגרזן לבאר, ועשה חשבון שהדלי והגרזן עלו ממש כמו כסף מעשר שלא נתן מצד שנסתפק לו, והפריש תיכף המעשר ואח"כ עלה הגרזן והדלי. ע"ש.

מעלת מצות מעשר כספים

בהגהות לצוואת יש נוחלין (פרק זהירות הצדקה אות ל) לר' יעקב אחי השל"ה הקדוש שכתב, והוא דבר הנראה לעין שבמקום שנהגו ונהרין במעשרותיהן כראוי, נתעשרו הרבה ועשרם שמור בידם, ויש נוחלין ומנחלין אותם לבניהם אחריהן וכו'.

בשו"ת תשובות והנהגות (ח"א סי' תקס סק"ב) הביא בשם החזו"א, דאף דמדינא פטורים ממעש"כ, מ"מ לא יפסידו מנתינת מעשר, כי מה שמרויח ממניעת נתינת המעשר הולך לריק ברופאים או שאר הוצאות שאינם לפרנסתו.

בספר דרך שיחה (עמ' תקסח) הביא עדות הגר"ק בשם הסטייפלר זצ"ל: אבא זצ"ל אמר כי מי שמקפיד על מעשר אין למס הכנסה שליטה עליו. פעם שאלתי את אבא זצ"ל בענין ספק שהיה לי במעשר כספים ואמר לי בכל הספקות רק תחמיר כי ממעשר אף פעם לא מפסידים רק מרויחים.

בספר לשכנו תדרשו (ח"א עמ' קפט) מובא מעשה מהסטייפלר זצ"ל: מעשה באברך שאירע לו כמה מקרים לא טובים ושלח לשאול אל הקודש פנימה למרן זצ"ל מאחר ולאחרונה היה קצת לחוץ במעות ולא נתן עדיין מעשר לצדקה אלא רשם בפניקסו שחייב לצדקה כך וכך, האם יש לתלות את המקרים שקרו לו בעושה זה שלא נתן עדיין את המעשר, ואותו שואל כתב עוד איזה ענין שאפשר שבסיבתו באו אליו המקרים אשר לא טובים, מרן זצ"ל ענה שמסתבר שהגורם הוא ענין הצדקה מאחר ומבואר בספרים 'שהמעשר הוא שמירה שלא יבוא לידי היזק' וזה שלא נתן עדיין חסר לו שמירה זו ומסתבר שלכך נענש, ואע"פ שהיה דחוק מכל מקום חסרה לו שמירה זו.

עוד מעשה באברך שנפל לאיזה ענין מסובך של משפטים כספיים בסכום גדול מאד ושלח אל הקודש פנימה למרן זצ"ל ובתוך דבריו כתב לו שנתן מעשר מכל רווח הבא לידי, מרן בשמעו זאת התבטא ואמר אם הוא נותן מעשר לא יארע לו שום נזק, וכן היה שנמשך הענין 7 שנים ובאופן בלתי טבעי חזר לו כל רכושו וכמו שאמר מרן שלא יארע לו שום נזק, עכ"ל.

ובספר פאר הדור (ח"ד עמ' צה) נשאל מרן החזו"א מכן תורה זמן קצר אחרי נשואיו שהיה מסובך בחובות כספיים לרגל רכישת דירה ורהיטים, האם במצב זה מוטל עליו חיוב מן הדין להפריש מעשר כספים. ענה, "אין את נפשי לדבר מנקודת מבט הלכתי, אבל מתרחשים לרוב מקרים שאין להגדירם כצרה, הצטננות קלה, וכדומה, כל טיפול בהם אצל רופא ובית מרקחת עולה חמש לירות לפחות, ואת אלה יכולים בודאי לחסוך על ידי הפרשת מעשר כספים... גם דברים גדולים יותר חוסכים בזה".

ובספר מעשה איש (ח"א עמ' קמד הע' 2) אמר פעם 'פלוגי' שזהיר ומדקדק במעשר כספים, יתעשר'. (מהג"ר שמריוהו גריינמן זצ"ל).

עוד שם: ושמענו מהגר"י אידלשטיין זצ"ל: פגשתי פעם יהודי אחד בנסיעה בתחבורה ציבורית, וסיפר לי שכל חודש נוסע למקום פלוגי ליטול תרומה מפלוגי, שאשתו פעם אחת הפילה עוברת רח"ל, ולפעם הבאה חשש מאוד מפני הבאות, וסיפר זאת לא' ממכריו, וזה הציע לו ליטול עצה מן החזו"א. פלוגי זה הגיע לבית רבינו ותינה בפניו צערו. "כיצד נוהגת היא עם הצפרניים" שאלו רבינו, וזה השיב וזהירם בהם אנחנו. ואמר לו רבינו, שלא ישמע לרופאים ושא"ה תלד אשתו בן זכר בריא ושלם, רק ביקשו שיקבל על עצמו שיתן 'מעשר כספים' מרווחיו, והוא הבטיח. כשקם לצאת חזר לרבינו בטענה: "עולה חדש אני ויש לי הוצאות רבות, לשיקום ביתי ולכשירווח לי אתן מעשר", ואז הגיב רבינו "כבר עתה היצר הרע

מעלת מצות מעשר כספים

מתחיל... לא זו הדרך ותקבל על עצמך עתה מיד לתת מעשר!", וקיבל עליו כמצוות רבינו. בשעה טובה נולד לו בן ורבינו נתכבד בסנדקאות. לאחר תקופה שוב הרתה אשתו והיתה בסכנה ורבינו שאלו על המעשר, ויעץ לו לעמוד בקבלה זו, ואח"כ נהיה קבלן גדול והיה נותן סכום עתק למקומות תורה וכו'. במשך השנים הפסיק הלה לתת מעשר כספים וירד מנכסיו.

וכתב מרן הח"ח באהבת חסד (פ"כ סעי' ו) וז"ל: עוד אמרתי להודיע דבר אחד, שהנהגים במעשר וחומש מכל מה שיריחו, גדול הרבה צדקתם יותר מאותם שנותנים סתם צדקה אפילו אם יתנו כמותם, מפני שאלו הנותנים סתם צדקה יש להם רק מצות צדקה, אבל העסק שלהם אין בו יתרון על זולתם, מה שאין כן אלו שעסקם משותף גם לגבוה העסק גופא יש בו יתרון גדול שהוא עסק שיש בו מצוה, ובפרט אם בעת שקבל על עצמו מצות מעשר וחומש, חשב אז כדי שכל פעולתו יהיה בה חלק לה, מה יפה חלקו ומה נעים גורלו. עכ"ל.

וכן מצינו אף גבי שאר צדקה דעלמא גודל מעלתה וסגולתה לעשירות, דהכי איתא במדרש משלי (יא, כד) על הפסוק 'יש מפזר ונוסף עוד', אמר רבי אבהו אם ראתה אדם מפזר מעותיו לצדקה הוי יודע שהוא מוסיף, שנאמר יש מפזר ונוסף עוד.

במדרש משלי (כח, כז) על הפסוק 'נותן לרש אין מחסור', אמר רבי עקיבא, כל מי שנותן צדקה לעני, אין מחסור. ופי' המצודת דוד, לא יחסר עשרו בעבור פזור הצדקה.

במסכת כתובות (סו:) מלח ממון חסר, ופירש"י הרוצה למלוך ממוןו כלומר לגרום לו שיתקיים, יחסרנו לצדקה תמיד וחסרוננו זהו קיומו.

ברמב"ן עה"ת (שמות ג, יג) עה"פ 'אהיה אשר אהיה' הביא מדרש אגדה, וז"ל: ומהו אהיה אשר אהיה, כשם שאתה הווה עמי כך אני הווה עמך, אם פותחין את ידיהם 'ועושים צדקה', אף אני אפתח את ידי, שנאמר יפתח ה' לך את אוצרו הטוב, וכו'. עכ"ל.

בטור (סי' רמז) לעולם אין אדם מעני מן הצדקה ולא דבר רע ולא היזק מתגולל על ידה שנאמר (ישעיה לב ז) 'והיה מעשה הצדקה שלום' וכו'. ועוד כי הדבר בדוק ומנוסה כי בשביל הצדקה שנותן לא יחסר לו וכו'.

בב"ב (ט:) אמר רבי יצחק מאי דכתיב רודף צדקה וחסד ימצא חיים צדקה וכבוד, כל הרודף אחר צדקה הקב"ה ממציא לו מעות ועושה בהן צדקה. ופי' רבינו גרשום שם, שיהיה לו נכסים ועושר שיעשה מהן צדקה.

בזהר (בראשית דף תק) מאן דסעייד למריה דאורייתא, זכי לעותרא בעה"ז ובעוה"ב.

בחי' המאירי ב"ב (ט. ד"ה כל) כתב וז"ל: כל הרודף אחר הצדקה יהא בטוח שהקב"ה ממציא לו מעות לעשות צדקה וכו', וכן יהא בטוח ששכרו מזומן לו אף בעוה"ז בו ובממונו ובבנים עוסקי תורה ובעלי עושר וכבוד (והוא מהגמ' שם).

ובירושלמי (ב"ב פרק החובל ה"ז) תני רבי יהודה אומר משום רבן גמליאל, הרי הוא אומר (דברים יג יח) 'ונתן לך רחמים', סימן זה יהיה בידך, כל זמן שאתה רחמן המקום מרחם עליך, אינך מרחם אין המקום מרחם עליך. ופירש בספר מעיל צדקה בשם עבודת הקודש (סי' א רכו), כשאדם פותח היד גם

מעלת מצות מעשר כספים

הצל שלו פותחת, ואם סותמה גם צלו סותמה. כך, כשאדם פותח ידו לעני פותחין לו מן השמים לתת לו, ואם סותם ידו, גם סותמים לו מן השמים.

בב"ב (י.), דרש ר"י בר"ש, כשם שמוזנותיו של אדם קצובים לו מר"ה ועד ר"ה, כך חסרונותיו של אדם קצובים לו מר"ה לר"ה, זכה, 'פרוס לרעב לחמך' (יתן אותו חסרון לעניים. רש"י), לא זכה, 'ועניים מרודים תביא בית' (חיל המלך. מהרש"א). ע"כ. כלומר שעל כל אדם נקצב כמה יחסר מממונו, ומה שלא נותן מהם לעניים, הולך להבל וריק.

וע"ש שמביאה הגמ' ע"ז המעשה ברבן יוחנן בן זכאי שחלם במוצאי ר"ה שנגזר על בני אחותו שיפסידו אותה שנה שבע מאות דינרים, וכל אותה השנה היה כופה אותם בדברים וגובה מהם צדקה, עד שבער ר"ה הבא לא נשאר אלא יז' זוז שלא נתנו לצדקה מאותם השבע מאות, ובער יז"כ שלחו מהקיסר ליטול ממונם, ואמר להם רבי יוחנן שלא ייראו שמה יפסידו הרבה, שלא יקחו להם אלא יז' זוז, וכך היה. ע"ש. וכע"ז איתא גם בויקרא רבה (לד, יב) מעשה עם רשב"י ע"ש. (וכן הוא כמש בענין המובא מהגר"ח מוולאז'ין הנ"ל).

במדרש תנחומא (פר' תרומה ס' ט) איתא, כיון שבנה שלמה המלך ע"ה את הבית אמר בתפלתו רבון העולמים, אם יש אדם שיתפלל לפניך שתתן לו ואתה יודע שהוא כילי (קמצן), אל תתן לו.

בפסיקתא דרב כהנא (פ"י), עביד בהונך, עד דלא תעביד בלא הונך.

בפסיקתא רבתי (פכ"ה), מעשה באחד שהיה לו נכסים הרבה והיתה נפשו רעה ולא נתן למצוה מימיו. פעם אחת נשתטה ונטל אש והצית בבתיים שלו, ונטל כספו וזהבו והשליכו לים, נטל קורדום ושיבר את החביות של משקים שהיו לו, מי גרם לו כל זאת, על ידי שלא כיבד את ה' עד שהונו עליו. ע"כ.

בסנהדרין (צב). א"ר אלעזר, כל מי שאינו מהנה תלמידי חכמים מנכסיו, אינו רואה סימן ברכה לעולם.

בוזהר (בראשית עמ' תמב) איתא, אלין אטימין לבא דאיתכנשין אוצרין ולא יהבי צדקה, עלייהו כתיב (משלי יא, ד) לא יועילו אוצרות רשע.

במדרש שה"ש רבה (ו, יא) איתא, בית שלא פתוח לעניים פתוח לרופאים. וכתב בספר מעיל צדקה (ס' א תשז) כלומר הקב"ה שולח עליו חולאים ויצטרך להוציא ממון לרפואתו, ואז לא תועיל לו צדקתו כיון שבעל כרחו נותן, וכו'. עכ"ל. (והשוה עם דברי החזו"א הנ"ל).

בירושלמי פאה (א, א) אמרו, אם נתת מכיסך צדקה, הקב"ה משמרך מן הפיסין ומן הזימיות ומן הגלגלות ומן הארגוניות (מיני מיסים הם. פני משה).

ובשל"ה הק' (שעה"א א, מז), שבני אדם שאירע להם הפסד ומקמצים בנתינת הצדקה, הרי הם כמכבים אש בתבן, וכצמא ששותה מים מלוחים לצמאו. ע"ש.

ובפסחים (נג:), כל המטיל מלאי לכיס של תלמידי חכמים, זוכה ויושב בישיבה של מעלה, שנאמר "כי בצל החכמה בצל הכסף" (קהלת ז, יב). ומפרש"י ז"ל: במחיצת החכמה יכנס זה שהנההו מנכסיו. עכ"ל.

המדריך המעשי לניהול חשבון כספי המעשר

[כל המקורות המובאים בהערות בקונטרס זה הם מתוך הספר השלם "בצל הכסף"]

אופן קבלת מצות מעשר כספים

א. היות וישנם כמה פרטי דינים במצות מעשר כספים התלויים בכוונת המפריש בשעת קבלתו את המצוה, כתבו הפוסקים מספר תנאים שנכון וראוי להתנותם בפירוש בשעת קבלת המצוה שאינו מפריש אלא על דעת כך. ועל פי דבריהם נכון לומר נוסח זה:

נוסח קבלת המצוה

הריני מקבל על עצמי בלי נדר² מצות מעשר כספים, להפריש מעשר מכל רווח שיבוא לידי, כמו שדרשו³ חכמים זיכרונם לברכה והסמיכוה על הפסוק (דברים יד כב) "עשר תעשר את כל תבואת זרעך"⁴. וכוונתי שקיום מצוה זו תהיה עלי בלי נדר⁵, וכן שאם ארצה, אוכל להשתמש בכספי מעשר אף לצרכי מצוה⁶, ובכלל זה לצורך נתינת הלואה לעניים ולעשירים. והריני מכין שאם לא יהיו בידי כספי מעשר מרווח קודם ואתן צדקה לעני, אוכל לגבותו לבסוף מכספי המעשר שעתיד אני להפריש מרווח חדש⁷. כמו כן, הריני מתנה שאם יהיה לי חוב אצל עני שלא יהיו לו מעות לפרוע חובו, אוכל לגבותו מכספי המעשר⁸. והריני מתנה שכל המעשר שאפריש, גם כשאתננו לתוך הקופה המיוחדת לכך,

1. ראה בפרק ג סע' טו שקיבצנו כל התנאים שהזכרו בזה, וע"ש למקורות. ועפ"י זה כתבנו כאן את הנוסח דלהלן.

2. ואם כבר נהג ולא התנה שיהיה בלי נדר, יעשה התרה כדי שלא יהיה עליו בתורת נדר, ואח"כ יאמר נוסח זה וימשיך במנהגו לעשר, עיין לעיל פ"א סע' ו.

3. הנה בספר שערי צדק (סוף פרק ח) הביא בשם ספר אור השנים לבעל הפרדס ז"ל שכתב לומר 'כמו שתקנו', וכתב ע"ז דכיון שכתבו הפוסקים שיקבל עליו המצוה בלי נדר, אינו נכון שיאמר לשון 'תקנו' שמשמע שהוא חובה, ולכן כתב שנכון לומר 'אמר', ע"ש. אמנם ראה בספר מגיד מישרים (פר' צו בסופו) שכתב, ולא אתקן מעשר אלא למאן דבעי לאתעשרא וכו', משמע דלשון תיקנו שייך אף במקום שאינו חובה. ומ"מ נראה שנכון לומר 'כמו שדרשו'.

4. ראה לעיל פ"א סע' א הדרשה במלואה, וע"ש בהע' 2 שהבאנו מקורות נוספים למצות מעשר כספים.

5. פרק א סע' ה.

6. כגון עליה לתורה וכד', ראה דוגמאות נוספות לזה בפ"ח מסעיף קה ואילך. ודין קניית מצוות מכספי מעשר נתבאר שם בסע' צו ואילך, ע"ש.

7. נתבאר לעיל פ"ד סע' ז, ואז אף אם נודע לו אח"כ בעת עריכת חשבון המעשר שנתן יותר, יוכל לקזז מהמעשר של הרווח הבא שיוזמן לו.

8. פרק ד סע' ח.

לא יחול עליו שם צדקה עד שיבוא לידי העני'.⁹ והריני מכין שאוכל בשעת הצורך לתת את המעשר באומד¹⁰, ומה שאוסיף ליתן יותר מהמחויב, יהיה בתורת צדקה בעלמא ולא בתורת מעשר¹¹. ומפיל אני תחתי לפניך מלך רחמן שבזכות קיום מצות מעשר כספים, יקום בי מאמר חז"ל 'עשר בשביל שתתעשר', ואזכה תמיד לפרנסה וכלכלה טובה מידך המלאה והרחבה, לי ולזרעי עד עולם¹².

אופן עריכת חשבון המעשר

ב. הרוצה¹³ לקיים מצות מעשר כספים כראוי, צריך לנהל רישום מדויק של הדברים הבאים:

[א] רישום כל הכנסותיו ורווחיו.

[ב] רישום ההוצאות לצורך עסקיו (אם הוא בעל עסק).

[ג] רישום כל נתינותיו לצדקה.

9. כן הורה מרן החזו"א ז"ל, שכדי שלא יבוא בזה לידי חשש בל תאחר (על מסירת המעשר לעניים), טוב שיתנה שכל המעשר שיפריש, לא יחול עליו שם צדקה עד שיבוא לידי העני, וכן"ל פ"ג סע' יב. והנה בכה"ג, כיון שלא קרא עליו שם מעשר, ממילא לא חל כלום בהפרשתו, וא"כ במקום שרוצה שיעיל לו זכות הצדקה מיד, יכין להדיא שבפעם זו שמפריש, יכול עליו שם צדקה מיד בהפרשה. אמנם בכה"ג אם אין כוונתו ליתנו מיד לעני, יעשה תנאי לפני שמפריש, שרצונו לחלק את המעשר מעט מעט כראות עיניו ובעת שירצה, וע"י זה ינצל מאיסור בל תאחר אע"פ שעניים מצויים, כמבואר שם בסע' יג (ועש"ע בהע' 41). ומ"מ בשעת קבלת המצוה נראה שלא יסמוך על עצה זו בלבד, אלא יעשה כדברי החזו"א, משום שבזה יוצאים ידי כל הפקפוקים, כמ"ש בדרך אמונה (פ"ח ציה"ל אות עב). ועיין מ"ש לקמן הע' 48.

10. תנאי זה מהני למי שאינו יכול לעמוד על חשבון הרווחים שלו, אבל בלאו הכי יותר טוב שלא לתת המעשר באומד, כמ"ש לעיל פ"ג סע' ו, וכנזכר שם בהע' 53, ע"ש.

11. ראה עוד בשערי צדק (סוף פ"ח) שכתב שיאמר בתוך הנוסח, שאם אמעט משיעור מעשר, כונתי שיתעשר ממוני רק תשעה חלקים כמותו, וביאר (בהע' יח וכו') שאף אם מפריש פחות מכשיעור, כיון שמכין שיחול מעשר לפי חשבון, חל על חלק זה שם מעשר, ונסתמך על דברי החזו"א שהורה כן גבי מעשר תבואה ע"ש, אולם נראה שאינו מוכרח, דיש לחלק בין מעשר תבואה שהוא חובת חפצא, למעשר מהממון שהוא חובת גברא כמ"ש לעיל פ"א הע' 3, וכיון שסו"ס אינו נותן עשירית מכלל נכסיו, אינו מקיים בזה מצות מעשר כספים. ולכן נלענ"ד שנכון שלא לאמרו, כדי שלא יבוא לעשר לכתחלה פחות מהשיעור הראוי.

עוד כתב שם, שיאמר, שאם אתן בשיעור חומש, אכין בזה שיהיה שתי פעמים מעשר. ע"ש. והוא עפ"י דברי האהבת חסד המובא לעיל פ"א הע' 29, שכתב דיותר טוב שיפריש ב' פעמים מעשר, כי מעשר רומז לסוד גדול כמ"ש בספרים, ומהנכון שלא לערבב עניינו וכו', ע"ש. אולם נראה דלאו ככוונה תליא מילתא כי אם במעשה הנתינה, כלומר שלא יתן החומש בבת אחת, אלא יחלקו לשתי נתינות נפרדות. ומ"מ האומרו לא הפסיד.

וראה בשו"ת יחיה דעת (ח"א סי' עו בסיכום) שהעלה להתיר למי שהשעה דחוקה לו ואין ידו משגת לנהוג מעשר כספים מכל רווחיו, שיתנה מראש שיתן המעשר רק לאחר ניכוי הוצאות ביתו. ע"ש. וראה עוד מ"ש לקמן הע' 58.

12. ראה בשערי צדק (פ"ח הע' סד) בשם השל"ה (צדקה ומעשר ד"ה ומ"מ).

13. כל סעיף זה וסע' ג נתבאר בפרק ג סע' א-ו, ע"ש המקורות לזה.

המדריך לניהול חשבון כספי המעשר

לכן ראוי לנהוג שיהיה לו פנקס מיוחד למעשר, ובמשך הזמן בכל פעם שזיכנונו לו אחד מהדברים הנזכרים, ירשם בפנקסו. (ובסוף הפרק צירפנו טבלת מעשרות¹⁴).

בנוסף, יקבע לעצמו זמן מסוים לעריכת חשבון המעשר, עפ"י רשימותיו הנ"ל, שבו יעשה חשבון כמה צריך לתת למעשר, וכך יעשה:

[א] יסכם את כל הכנסותיו, כולל מה שמרוויח הוא ואשתו מהעבודה, קצבאות שמקבל, וכל דבר שמרוויח בו (מפורט בהרחבה בפרק ה).

[ב] ינכה מהכנסותיו את כל ההוצאות (וההפסדים) שהוציא לצורך עסקיו במשך תקופה זו.

[ג] מהסכום שנותר יחשב עשירית למעשר¹⁵.

[ד] אם במשך תקופה זו נתן צדקה לעניים [ובכלל זה מה שנתן דרך הוראת קבע לארגוני צדקה וכד'], ינכה מהמעשר את כל מה שנתן, ואח"כ ישלים הנותר¹⁶.

זמן עריכת חשבון המעשר

ג. מי שיש לו עסק, יערוך חשבון זה בכל ג' חדשים, או חצי שנה, או על כל פנים בכל שנה. והנכון לערוך החשבון בערב ראש השנה, כי בראש השנה נגזר הכל וקצובים מזונותיו.

ומי שיש לו רווח כל חודש, כגון שכיר שמקבל משכורת חודשית, יכול לנהוג כן אף פעם בחודש.

אכן אם היכולת בידו, מצוה מן המובחר שינהג להפריש המעשר תיכף כאשר מגיע הרווח לידו.

השימוש במעשר כפי מה שקיבל על עצמו

ד. הנה עיקר מטרת מצות מעשר כספים נועדה להחזקת עמלי תורה עניים. [ובכלל זה נתינת מעות לשיבות וכוללים להחזקת לומדיהם]. ומ"מ נחלקו הפוסקים לאיזה מטרות נוספות נועדה מצוה זו. ו"א

14. ישנו גם תוכנית מעשרות משודרגת ומשוכללת, פרי עבודה מאומצת של מכון "תורת האדם לאדם" בעיה"ק צפת, ע"ש בתחתית העמוד כיצד ניתן להשיגה.

15. עיין בפרק ג סע' ה שכתבנו ש"א שצריך ליתן מעשר בדיוק לא פחות ולא יותר, כי למעשר יש סוד ויסוד, ו"א שיכול ליתן יותר ממעשר. ע"כ כתב האהבת חסד, שהרוצה ליתן יותר ממעשר ולצאת לכל הדעות, יקפיד לתת מעשר בצמצום, והשאר יתן בתורת צדקה בעלמא.

ע"כ שם בסע' ו, שיש מורים שיכול אדם ליתן מעשר באומדן ולצאת אף למצרכים ליתן מעשר בדיוק, ע"י שיתנה ויאמר, שאם יתן יותר מעשירית רווחיו, אינו בכלל מצות המעשר כי אם צדקה בעלמא. אמנם יש שנראה מדבריהם שצריכים לידע החשבון המדויק של המעשר, ושיש מצוה בעצם החישוב, ולדבריהם אין ליתן באומדן אף ע"י תנאי. ומ"מ מי שאינו יכול לעמוד על חשבון הרווחים שלו, יתן כפי אומדן לבו עד שברור לו שעבר גבול המעשר. וטוב שיאמר שמה שהפריש יותר מעשירית, אינו בכלל המעשר, כי אם צדקה בעלמא.

16. נכון שיהיה לו קופה מיוחדת למעות המעשר [ויכתוב עליו שהוא מעשר], כדי שיהיו מוכנים לעני הנצרך ולגבאי צדקה. עוד מעלה יש בזה, שבכך בודאי יחלק המעשר בזריזות, ואל ירע בעיניו לתתו לעניים, כי כבר נחשב לו כאילו הוציאו מידו, אחרי שמויחד ומופרש לשם מעשר.

המדריך לניהול חשבון כספי המעשר

שמטרתה נועדה אף לפרנסת שאר עניים. ו"א שמטרתה אף לקניית שאר מצוות (שאינו מחויב בהם)¹⁷. והכרעת פוסקי זמנינו, שכיום המנהג שמעיקר הדין מותר להשתמש בכספי מעשר לשאר מצוות [עפ"י התנאים המובאים בפ"ח סעי' צו-ק]. וכו' נכון וראוי לנהוג שיתן מעשרותיו רק לצדקה עבור עניים ולא לשאר דבר מצוה¹⁸.

וכו' אם הכסף שקונה בהם המצוה מגיע לעניים, כגון שקונה עליה לתורה והכסף הולך לצדקה, אין צריך להחמיר בזה כלל, שזה עצמו הוא כמו צדקה¹⁹.

ולמעשה, השימוש בכספי מעשר תלוי בכל אדם כפי מה שקיבל על עצמו, וכל אדם צריך לבחור באיזו שיטה רצונו לנהוג, ומי שמשתמש בכספי מעשר לעניים בלבד, אין לו לעשות צרכי מצוה בכספי מעשר²⁰.

דרכי השתכרות שונים

ה. מטבע הדברים, זמן ואופן עריכת חשבון המעשר משתנה אצל כל אחד בהתאם לדרך שבה משתכר. להלן יפורטו חילוקי הדינים המצויים בכמה דרכי השתכרות שונות, ואלו הם: אברכים, שכיר, בעל עסק (עצמאי), וכן עני הרוצה להפריש מעשר כספים. וכן יתבארו הדינים השייכים למי שרוצה להפריש חומש.

אברכים

1. דין אברכי כולל לגבי חיוב מעשר הינו כדין שאר בני אדם, ורק אם אין להם כדי סיפוקם, דינם כדין שאר עניים שנתבאר דינם לקמן. ואף ממלגת הכולל צריכים להפריש מעשר, אם אחר זה יש להם די סיפוקם²¹. אופן עריכת חשבון המעשר אצל אברכים, הנה היות ובדרך כלל מקבלים את המלגה מהכולל אחת לחודש, האופן הראוי לחשבון המעשר הוא כדלהלן:

יקבע לעצמו זמן קבוע אחת לחודש לעריכת חשבון המעשר, כגון מידי ראש חודש שמקבל את המלגות מהכוללים שלומד בהם.

במשך החודש ירשום לעצמו בפנקס את כל ההכנסות שמקבלים הוא ואשתו, כגון משכורת של האשה²², קצבת ילדים, מתנות כספיות שקיבל וכד'. במקביל ירשום במהלך החודש את כל נתינותיו לצדקה, כגון הו"ק לשיבות וכד', מה שתורם לגמ"ח הלואות עבור בניו, תרומות לקרן יתומים (לענין ארגון 'ערבים', עיין פ"ח סעי' קמה).

בסוף החודש יעשה חשבון כמה צריך לתת למעשר, וינכה מהמעשר את מה שכבר נתן, ואח"כ ישלים הנותר.

17. פרק ח סעי' א, ע"ש בהרחבה.

18. שם סעי' צו.

19. כ"כ באהבת חסד וכמ"ש שם.

20. שם סעי' א.

21. פרק י סעי' ז, ופרק ח סעי' כד.

22. ראה להלן ערך 'שכיר' בענין חישוב המעשר במי שמקבל משכורת.

המדרוך לניהול חשבון כספי המעשר

אם נצרך למטפלת עבור אחד מילדיו על מנת שתוכל אשתו לצאת לעבוד, ולולי עבודתה לא היו שולחים את ילדם למטפלת, רשאים לנכות הוצאה זו מההכנסות.²³

כספי תמיכה שמקבל מההורים, יש לעשרם, אא"כ אסרו עליהם לעשרם. ויש שכתב שאם ההורים נותנים את הכסף בעבור שידוע להם שהזוג צריכים כל כך, ונותנים סך מצומצם הצריך להם למחייתם, הרי זה כאילו התנו עמם בפירוש שזה הכסף יהיה הכל רק לצרכם. אבל אם נותנים זאת להם למען הרבות כספם של הזוג, צריך לעשרו.²⁴

צדקות שקיבל מנדיבים וארגוני חסד, יש אומרים שאין צריך לעשר כסף זה. ויש אומרים שצריך לעשרו. והמעשרו, מהנכון שיתן לקופה שממנה קיבל.²⁵

חפצים שקיבל במתנה, נחלקו הפוסקים אם צריך לעשר כנגד שוים, כמ"ש בפ"ה סע' נה-נז, ע"ש.

שילמו עבורו הוצאה מסוימת שהיה צריך הוא לשלמו, כגון שכר דירה וכד', דעת רוב הפוסקים שאין צריך לעשר כנגד מעות אלו. וי"א שצריך לעשר.²⁶

דמי חבר בבית הכנסת המקנים בתמורה מקום ישיבה קבוע וזכויות נוספות, כגון השתמשות באולם שמחות וכד', י"א שאין לקנותו מכספי מעשר. ויש מתירים.²⁷

אם יש לו ילדים גדולים, רשאי לחסוך חלק מכספי מעשרותיו כדי שיוכל מעליו להשיאם בבא העת, ונחלקו הפוסקים לאיזה גיל צריך שייגיעו כדי שיהיה רשאי להתחיל לחסוך להם עבור מטרה זו.²⁸ ואם עדיין לא הגיעו לגיל זה, רשאי להפקידם בגמ"ח הלאות, ובבוא עת נישואי ילדיו יוציאם מהגמ"ח וישתמש בהם.²⁹

אם אינו מחשיב את החסכון מכספי המעשר, כגון שאין מצבו דחוק, יכול עכ"פ להפקידם בחשבון בנק מיוחד שצובר שם הכספים, ואז יהיה פטור מלהפריש מהם מעשר כספים.³⁰

שכר לימוד תורה שבעל פה של בניו כגון משנה וגמרא, מי שמצבו דחוק ואין פרנסתו מצויה, י"א שיכול לשלמו מכספי מעשרו.³¹

הוצאות נסיעה למקום לימודי שמוכה אותו במלגה, אם לולי המלגה שמקבל לא היה מוציא את דמי הנסיעות, רשאי לנכות הוצאה זו מהמלגה.³² ולמקילים להשתמש במעות מעשר לשאר דבר מצוה, מותר

23. פרק ו' סע' ב, ע"ש עוד פרטים בזה. וע"ש סע' ד לענין ניכוי דמי עזרת בית.

24. פרק ה' סע' גג.

25. שם סע' כה.

26. שם סע' סא-סב.

27. פרק ח' סע' קלו. וע"ש בהערה לענין קהילות שתמורת דמי החבר יש להם זכות השתתפות בישיבת בין הזמנים, מוצרים לחגים במחירים מסובסדים וכד'.

28. שם סע' לט, והיינו על פי התנאים המבוארים שם בסע' מ.

29. שם סע' מא, ע"ש התנאים לזה.

30. פרק ה' סע' ז, וכן הדין במקבל כסף מאחרים לצורך נישואי ילדיו. ע"ש.

31. פרק ח' סע' מד ואילך, ע"ש כל הפרטים בזה בהרחבה.

32. פרק ו' הע' 62.

המדריך לניהול חשבון כספי המעשר

לשלם אף את כל דמי הנסיעה ממעות מעשר³³ וע"ע לקמן ערך 'עני'.

שכיר

ז. שכיר המקבל מידי חודש משכורת קבועה, צריך להפריש מעשר ממשכורת הנטו³⁴.

ואם מקבל בתלוש המשכורת החזר על הוצאות נסיעה, רשאי לנכותו מרווח הנטו קודם שמעשרו, ובתנאי שאכן משתמש בכסף זה עבור הנסיעות לעבודתו. ואם הוצאות נסיעותיו היו פחותות מההחזר שקיבל, ינכה רק את מה שהוציא בפועל (כגון שמקבל 200 ש"ח עבור הוצאות נסיעה, והוא הוציא על זה 150 ש"ח, ינכה סך זה מהנטו)³⁵.

כמו כן, הנוסע ברכבו לעבודה, רשאי לנכות את מחיר הדלק שהוצרך להוציא כדי להגיע אל מקום עבודתו, אבל לא את שאר הוצאות שמוציאים על הרכב, אם עומד אף לשימוש הפרטי והיה מוציאם בלאו הכי³⁶.

מס ההכנסה המנוכה מהמשכורת, נחשב כהוצאה ואינו חייב במעשר. ואם מקבל החזר מהמס, הרי מעות אלו שייכים לו, וצריך להפריש מהם המעשר³⁷.

ביטוח לאומי שמנכים מהמשכורת בהתאם לגובה משכורתו, הרי הוא כשאר מסים שאין צריך להפריש עליו מעשר³⁸. ומס בריאות שמנכים מהמשכורת, ו"א שפטור ממעשר. ו"א שכין שזכאי מחמת זה לשירותי קופת חולים, יש לתת ממנו מעשר. וכו"מ אין צריך לעשר אלא כנגד הסך המינימלי השווה אצל כל אזור, אבל מה שמוסיפים לזה בהתאם לגובה משכורתו, נחשב להוצאה ואין צריך לעשרו³⁹.

ואשה נשואה שעובדת ויורד ממשכורתה אחוז מסוים למס בריאות, נראה שאינה צריכה לעשר כלל את סך המס שמנכים ממשכורתה⁴⁰.

דמי הבראה שמקבלים במשכורת, נראה שצריך לעשרם. ויש אומרים שרק אם לא השתמש בכסף לצורך הבראה צריך לעשרו, אבל אם השתמש בו להבראה, אין צריך לעשר (וינכה סך זה מהמשכורת)⁴¹.

33. שם, והוא עפ"י מ"ש בפ"ח סע' קטז, וע"ע התנאים לזה.

34. פרק ה סע' כא.

35. פרק ו סע' כה.

36. שם הע' 161. והרוכש כרטיס 'הופשי חודשי' כדי להגיע למקום עבודתו, ולולי עבודתו לא היה רוכשו, רשאי לנכותו מהרווח, ואף אם נהנה מזה שיכול לנסוע נסיעות שאינם לצורך העבודה (היות ובלא"ה לא היה רוכשו). ואם היה קונוהו גם ללא העבודה, רשאי לנכות סכום ההוצאה באופן יחסי, כגון אם נוסע 60% לצורך עניניו הפרטיים, 40% לצורך מסחר, אזי ינכה מהרווח 40% מערך החופשי חודשי. שם.

37. שם סע' יז.

38. שם סע' יט.

39. שם סע' כ. וכפי הידוע כיום, מי שאין לו הכנסות, צריך לשלם בכל חודש מס בסך של 104 ש"ח. א"כ לדעה זו צריך להוסיף לשכר הנטו סך זה קודם שמעשרו.

40. שם.

41. שם סע' כו, וע"ע מ"ש בהערה.

כסף המופרש לקרן השתלמות, פנסיה או קופת גמל, אין צריך להפריש עליו מעשר עתה, אלא רק כאשר מקבל את הכסף.⁴²

בעל עסק (עצמאי)

ח. יקבע זמן לעריכת חשבון המעשר, כגון בכל ג' חדשים, או חצי שנה, או על כל פנים בכל שנה, בזמן שנה לו. והנכון לערוך החשבון בערב ראש השנה, כי בראש השנה נגזר הכל וקצובים מזונותיו.⁴³ וכן אפשר לעשות חשבון בתאריך שמכילים ממילא הדו"ח לשלטונות המס, כיון שאז מדייק בחשבונות.⁴⁴

במשך השנה (או הג' חודשים וכד') ירשום כל הכנסותיו מהעסק, ולעומת זה ירשום כל הוצאותיו עבור העסק, ובכלל זה, סחורה, דמי שכירות של החנות, שכר העובדים (והמסים שמשלם עבורם), בגדי עבודה נצרכים, הוצאות חשמל וטלפון, דמי ביטוחים ומסים, פרסום, דמי נסיעות הכרחיות, מלון, הובלת סחורה ומשלוחים.⁴⁵ וכן ינכה מסים שונים שמשלם מחמת העסק, כגון ארנונה על בית העסק, ומה שמשלם למס הכנסה.⁴⁶ וכן מה שמשלם לביטוח לאומי, ראשי לנכותו מחשבון רווחיו.⁴⁷

גם ירשום כל נתינותיו לצדקה שנתן במשך השנה. ובעת עריכת החשבון, ינכה ההוצאות מההכנסות, ומסך זה יפחית את מה שנתן לצדקה במשך השנה, ומהנותר יפריש מעשר.⁴⁸

אם היו לו הפסדים בעסק, ראשי לנכותם מהרווח.⁴⁹

רשאי לתת לעני חפץ או אוכל במקום כסף, ולחשבו כנתינת מעשר כספים.⁵⁰ וכן בעל מקצוע העושה עבודה לעני, רשאי לחשב את שווי העבודה כנתינה למעשר, באופן שאם לא היה מוותר היה העני משלם לו על

42. שם סע' כג.

43. וראה בפרק ג' הע' 5 ש"א שיעשה חשבון בכל שנה בין ר"ה ליו"ה כ.

44. פרק ג סע' ג.

45. פרק ו סע' יא. והוצאות שנשארו בידו שווה כסף, כגון רכב, רהיטים, ציוד משרדי וכד', נחלקו הפוסקים אם רשאי לנכותם, כמ"ש בפ"ו סע' יב, ע"ש. וע"ע בסעיפים יד-טז עוד דינים בזה.

46. שם סע' יז. וע"ש בסע' יג בענין מי רכש חנות לצורך העסק ומשלם עליה משכנתא.

47. שם סע' יט.

48. ראה באהבת חסד (פ"ב ס"ב אות ד) שהוסיף, שיראה להפריש את המעשר ולחלקם תכף, ואם אין מזדמן לפניו כעת האנשים שבדעתו ליתן להם, יכול להשהות את המעשר אצלו עד שיזדמנו לו ואין מוכרח לחלקם תכף וכו', עכ"ל. וטעמו משום דבצדקה מחויב לחלקם לאלתר כדי שלא יעבור על בל תאחר א"כ רוצה ליתן לעני מסוים, כמ"ש לעיל פ"ג הע' 41. (אמנם לפי מה שנתבאר שם צע"ק, דכיון שכתב שם האהבת חסד מתחילה שיתנה את קבלת המצוה בלי נדר, א"כ תו לא שייך בזה איסור בל תאחר כל שלא הפריש המעות לשם צדקה, וכמו שנתבאר שם בסע' יב, ע"ש. אכן נראה דמפני שכתב שיפרישם קודם שיחלקם, מה"ט הוא דאיכא בבל תאחר, אך לפי מ"ש לעיל הע' 9 בשם החזו"א, שוב אין בזה חשש).

49. שם סע' ל, ע"ש. ועע"ש אם רשאי לנכות הפסד שאירע אצלו בזמן אחד מרווח מזמן אחר.

50. פרק ד סע' ג, ע"ש. וצריך לשום את שווי החפץ כפי מה שהוא שווה עתה למכור, וי"א שהשווי נמדד לפי מה שזה שווה למקבל, ע"ש בהע' 110.

העבודה⁵¹:

כמו כן, רשאי לעשות לעני הנחה על חפץ שמוכר לו, או על עבודה שעושה לו וכד', ולהחשיב ההנחה כנתנית מעשר, ובתנאי שעושה לו הנחה דוקא בגלל היותו עני, ולא היה עושה הנחה זו לאדם אחר שאינו עני⁵².

מי שיש ברשותו עסק והוגדל שווי והתייקר, אינו חייב לתת מעשר מערך היוקר, שאין חיוב מעשר אלא רק רווח הבא לידי בשעת מכירה. ולכן חברה בע"מ שנוסף לה רווח, כל זמן שנשאר הרווח בתוך העסק, אינו חייב לעשר. ורק כאשר הרווח נכנס לחשבון הפרטי של הבעלים, חייב במעשר. ו"א שגם אם נשאר הרווח בתוך העסק, אם יש לו כסף אחר, יש לתת מזה מעשר (אך אינו חייב למכור בשביל המעשר)⁵³.

עני

ט. מי שמצבו הכלכלי דחוק ואין לו כדי פרנסתו, מעיקר הדין פטור מלהפריש מעשר כספים. ומ"מ אם רוצה להחמיר על עצמו להפריש מעשר כספים, רשאי, ויש שאף המליצו לעשות כן. ומ"מ יזהר שלא יצמצם הרבה מאוד בהוצאות הבית שלא מדעת אנשי ביתו כדי ליתן צדקה, שהרי הם קודמים לשאר עניים⁵⁴.

גדר עני לענין זה, יש שכתב שהוא כל שמצבו הכלכלי דחוק ביותר עד שזקוק לעזרה מאחרים עבור צרכיו ההכרחיים. ו"א שהוא הדין כשחסרים לו אף שאר דברים שהיה רגיל בהם למחייתו⁵⁵.

מי שיש לו חובות שחייב לפורעם, אם ע"י הפרשת מעשר כספים ימנע בפרעון החוב, לא יתן צדקה לאחרים עד שיפרע חובותיו. אך אם חובותיו מסודרים, כגון שחייב הלואות בתשלומים שיכול לעמוד בהם, או משכנתא וכדומה, יתן מעשר⁵⁶.

אף מי שאין לו כדי פרנסתו, מובא בפוסקים כמה עצות לכך שיוכל לקיים מצוות מעשר כספים⁵⁷.

[א] על ידי שיעשרו שני עניים זה לזה. ובלבד שלא יעשו תנאי שחברו יחזרו ויתן לו. וכן שלא יעשו ביניהם בקביעות, ואם השני לא ירצה לתת לו חזרה, לא יקפיד עליו. ובמקום שאפשר, יותר טוב שאדם שלישי יסדיר את הדבר ביניהם בלי ידיעתם, או שאחד יגיד לשני שנתנו לו עצה כזו והוא כבר יבין הדבר, ולאחר זמן (לא סמוך לדבריו) יתן לחברו את מעשרו, ובאופן שלא נדברו מלכתחילה על כך, רק מעצמם עושים כן. גם ישתדל שיתן לעני שדומה לו בעניות.

51. שם סע' ד. וע"ש עוד פרטים בזה.

52. שם סע' ה. וצריך לרשום בחשבון המעשר שהרויח כביכול שכר מלא, ולרשום שנתן כך וכך למעשר, וכגון אם עבד בערך של 1000 ש"ח, ועשה הנחה של 300, אז ירשום ברשימת ההכנסות שהרויח 1000 (שמהם נתחייב לעשר 100), ובנתינות לצדקה ירשום שנתן 300 לצדקה.

53. פרק ה סע' טז.

54. פ"י סע' א. וע"ש בהע' 4. אכן י"א שבמצב כזה יקה את כסף מעשרו לעצמו, ע"ש בהערה 16 מ"ש בזה.

55. שם סע' ב.

56. שם סע' ג.

57. שם סע' ד.

המדריך לניהול חשבון כספי המעשר

[ב] ינכה את כל הוצאות ביתו ההכרחיות שמוציא כאכילה ושתייה ולבוש, ורק מהנותר יפריש מעשר⁵⁸.

[ג] אם יש לו ילדים מעל גיל שש, יכול ליתן מעשרותיו לצורך מזון ילדיו. או ישלם שכר לימוד בניו הלומדים בת"ת ובישיבה מכספי מעשר.

[ד] אם אין באפשרותו לעשות כאחד העצות הנ"ל, נראה שבכל זאת יפריש המעשר לקופה, ויטול ממנה הוא בעצמו⁵⁹.

מי שיש לו מעט יותר מכדי פרנסתו (אך עדיין נחשב עני לענין שמוות לו לקבל צדקה מאחרים, כמ"ש בפרק יא), צריך להפריש מעשר כספים כשאר בני אדם. ומ"מ אם על ידי שיתן מעשר כספים יחסר חלק מפרנסתו, נחלקו הפוסקים באיזה אופן יחשב המעשר, ו"א שצריך להפריש מעשר מכל מה שמרויח, אע"פ שעל ידי זה יחסר לו מעט מכדי פרנסתו [כגון מי שמרויח 650 דולר בחודש, ולצורך פרנסתו זקוק 600 דולר לחודש, צריך להפריש 65 דולר, אע"פ שלא ישאר בידו כדי פרנסתו]. ו"א שצריך להפריש מהרווח רק את הסכום העודף על מה שצריך לצורך פרנסתו (אע"פ שאינו מגיע לעשירית מרווחיו) [ולכן בדוגמא הנ"ל אינו מפריש אלא 50 דולר]⁶⁰.

המפריש חומש

י. הרוצה ליכות לקיים מצות צדקה ומעשר כספים בהידור ובעין יפה, ירגיל את עצמו שמכל אשר ירוויח, יפריש מהם שיעור חומש⁶¹. והעושה כן, מובטח לו שיתעשר⁶².

אופן החלוקה של מדת חומש, יכול לכתחילה לחלקם לחצאין, באופן כזה שמעשר אחד לבעלי תורה, ומעשר שני לשאר צרכי מצוה⁶³. ומ"מ מצוה מן המובחר לתת כל כספי החומש לעמלי תורה⁶⁴. ונכון שיפריש שתי פעמים מעשר⁶⁵.

58. כמ"ש בפרק ו סע' ה. ע"ש. וע"ש בהע' 12 בדברי מרן שבט הלוי, דמשמע דה"מ רק למי שמצבו דחוק ביותר. מה גם שאין מקור מפורש לקולא זו כמ"ש בפרק הכללים סע' יט, ע"ש. ומ"מ ראה בפרק ו סע' יח, שיש מתירים עכ"פ לנכות כל המסים שמשלם אף שאינם לצורך עסק, כגון ארנונה, ביטוח לאומי וכד', ויתנה כן מתחילת הנהגתו בנתינת המעשר. 59. עיין פרק י הע' 16.

60. פרק י סע' ה. וע"ש שכתבנו שאף לדעת המחמירים, ו"א שמוות לו לקחת ממעשר זה את מה שחסר לו להשלמת פרנסתו, אך שיש חולקים. ולמעשה נראה לייעץ שיפריש כנגד כל הרווח, ואת החלק הנצרך לו לצורך פרנסתו יוציא לצורך פרנסת בניו או לימודיהם, ש"א שיוצא בזה י"ח מעשר וכנ"ל.

61. פרק א סע' יא.

62. ראה בפרק הכללים הע' 12 דברי הגר"א בזה, וע"ש שנתבאר שכונתו שמועיל חומש לעשירות בכל ענין.

63. פרק א סע' יב, ופרק ח סע' צט. וע"ש בהערות מ"ש לענין סוגי המצוות שרשאי לקנותם ממעות החומש, ש"א שמוות אפילו למצוה מחויבת, כגון לקנות אתרוג לעצמו או להוצאות בניו לת"ת וכיוצא בזה. ויש חולקים.

64. פרק ח הע' 262. ורבים נוהגים להפריש את המעשר השני לגמ"ח הלוואות, ולהוציאם לצורך נישואי ילדיו בבוא העת. ונראה שכך הוא יותר טוב מאשר להשתמש בהם לשאר צרכי מצוה, שהרי י"א שהלוואה הוי בכלל צדקה, כש"ג בפ"ח הע' 227. ע"ש.

65. פרק א הע' 29 בשם האהבת חסד. ונראה דר"ל שלא יתן החומש בבת אחת, אלא יחלקו לשתי נתינות נפרדות.

טבלת מעשרות					
שנת: חודש:					
מעשרות שהו פרשו, והוראות קבע			הכנסות		
סכום	מטרה	תאריך	סך הכנסה	מקור	תאריך
סך כל מעשרות שהו פרשו:			סך כל ההכנסות:		
סיכום סופי			הוצאות / הערות		
סך כל ההכנסות:					
[סך כל ההוצאות:]					
[סך ההכנסה נטה]					
עשירית ההכנסה:					
סך כל המעשרות שהו פרשו:					
סה"כ הנותר להפרשה:					
חמישית ההכנסה:					
סך כל המעשרות שהו פרשו:					
סה"כ להפרשה:					

טבלת מעשרות					
שנת: חודש:					
מעשרות שהו פרשו, והוראות קבע			הכנסות		
סכום	מטרה	תאריך	סך הכנסה	מקור	תאריך
סך כל מעשרות שהו פרשו:			סך כל ההכנסות:		
סיכום סופי			הוצאות / הערות		
סך כל ההכנסות:					
[סך כל ההוצאות:]					
[סך ההכנסה נטה]					
עשירית ההכנסה:					
סך כל המעשרות שהו פרשו:					
סה"כ הנותר להפרשה:					
חמישית ההכנסה:					
סך כל המעשרות שהו פרשו:					
סה"כ להפרשה:					

*ניתן להשיג תוכנת מעשרות משוכללת, פרי עבודה מאומצת של 'מכון תורת האדם לאדם', במייל: torat.maaser@gmail.com

סגולת העשירות והיתר הניסיון במעשר כספים

המעשר מסוגל לעשירות

א. הובטחנו על ידי חז"ל הקדושים, שכל המדקדק להפריש מעשר כספים כדין, זוכה לעשירות¹, כפי שדרשו חז"ל (תענית ט.) "עשר תעשר", עשר בשביל שתתעשר². וכשם שהמקיים מצות מעשר כספים זוכה לעשירות, כך הנמנע מלתת מכספו לעניים, גורם בכך שח"ו יתחסר ממנו³.

1. והיינו דלא מבעיא שאינו מחסיר ע"י נתינתה, וכל מה שמפור מעותיו לצדקה חוזר אל בעליו, וכמ"ש הטור (ריש סי' רמז סעי' ב) וז"ל: ולעולם אין אדם מעני מן הצדקה ולא דבר רע ולא חזק מתגולל על ידה שנאמר (ישעיה לב ז) 'והיה מעשה הצדקה שלום וכו', ושם בסעי' ד': ועוד כי הדבר בדוק ומנוסה כי בשביל הצדקה שנותן לא יחסר לו וכו', אלא אף מוסיפה עושר על עושרו, כמ"ש הטור בהמשך להנ"ל וז"ל: אלא אדרבה תוסיף לו עושר וכבוד כדכתיב 'הביאו את כל וכו' והריקותי לכם ברכה עד בלי די'. עכ"ל. ועיין עוד בפרק הכללים הע' 41 ואילך שליקטנו ציטוטים רבים מחז"ל ומגדולי הדורות מסגולת הפרשת מעשר כספים לעשירות.

2. וקאי קרא גם לענין מעשר כספים ולא רק מעשר דגן, וכמש"נ בפרק הכללים הע' 1 ואילך עש"ב, ואיתא נמי במדרש ילקוט שמעוני (פר' ראה סי' תתצג) על פסוק זה, עשר תעשר, עשר שתתעשר, אמר הקב"ה עשר את שלי 'ואני מעשר (ש"י ימנית) את שלך', אמר רבי אבא רמז לפרגמטוטין (סוחרים) ולמפרשי ימים שיהיו מוציאים אחד מעשרה לעמלי תורה. ע"כ. וכע"ז איתא נמי במדרש תנחומא (פרשת ראה סי' ז), עשר תעשר, עשר בשביל שתתעשר, עשר כדי שלא תתחסר, רמז למפרשי ימים להפריש אחד מן עשרה לעמלי תורה. ע"כ.

והטעם שהובטח העשירות ע"י מעש"כ, כתב בספר הבתים (עשין מצוה קכז) וז"ל: מפני שאדם מצד טבעו יקשה בעיניו בתתו מהונו, לכן הבטיחהו ה' שבגלל הדבר הזה יברכנו ויבחנו זה (וכ"כ טעם זה מרן החיד"א בספרו מראית העין), וגם לחזק אמונת ההשגחה שהיא יסוד אמונתנו כמו שבארנו פעמים רבות. עכ"ל. ובספר כתר ראש להגר"ח מוולאז'ין (סי' קכג) בשם הגר"א כתב, שע"י הפרשת מעש"כ יושרש בזה מידת הבטחון, והלואי כל ישראל היו שומרים מעשר היה מתקיים הפסוק אפס כי היה לא יהיה בך אביון. עכ"ל. וע"ע בדברי החינוך דלקמן הע' 5.

3. דהכי אמר' בתנחומא ובילקוט הנ"ל, עשר תעשר, עשר בשביל שתתעשר, 'עשר בשביל שלא תתחסר' ע"כ, משמע שאם אינו מעשר מתחסר, וכן פירש הר"ף על העין יעקב שם, שמי שאינו מעשר הוא מתחסר, כמו שדרשו ג"ח חז"ל עשר כדי שלא תתחסר. וזה נאמר גם לשיטות דמעש"כ אינו אלא רשות, שכן מתבאר ממה שמובא בשם החזו"א (שו"ת תשוה"נ ח"א סי' תקס סק"ב, שלמי שמחה עמ' סד) דאף דמדינא פטורים ממעש"כ, מ"מ לא יפסידו מנתינת מעשר, כי מה שמרויח ממניעת נתינת המעשר הולך לריק ברופאים או שאר הוצאות שאינם לפרנסתו. ע"ש (ומ"מ מסתבר דתלוי במצב האדם הגלוי לפני בורא עולם היודע כמה יכול לתת ולא נתן ואין לזה שיעור, וכמ"ש בכתובות סו. כדבעי ליה למיעבד לא עבד'). וכן מצינו בדברי חז"ל, שעל כל אדם נקצב כמה יחסר מממונו, ומה שלא נותן מהם לעניים, הולך להבל וריק, וכדאיתא בב"ב (י.), דרש ר"י בר"ש, כשם שמזונותיו של אדם קצובים לו מר"ה ועד ר"ה, כך חסרונותיו של אדם קצובים לו מר"ה לר"ה, זכה, 'פרוס לרעב לחמך' (יתן אותו חסרון לעניים. רש"י), לא זכה, 'ועניים מרודים תביא בית' (חיל המלך. מהרש"א). וע"ש במעשה דריב"ז. וכתב בערוך השלחן (סי' רמז סק"ו) ולא יאמר האדם איך אחסיר ממוני ליתנם לעניים, כי יש לו לדעת שאין הממון שלו, אלא 'פקדון בידו לעשות בו רצון המפקיד', ורצונו שיתן צדקה וכו'. ועיין עוד בפרק הכללים הע' 44 שהבאנו לדבר זה עוד מקורות רבים מדברי חז"ל ומגדולי הדורות.

האם תלוי במעשיו

ב. מה שהובטח לנו ע"י חז"ל הקדושים, שכל המדקדק להפריש מעשר כספים כדין זוכה לעשירות, נחלקו בזה האחרונים אם יתכן שיהיו דברים שימנעו את ההבטחה, או שהוא דבר מוחלט ומוכרח שיהיה:
 [א] יש אומרים שכל המעשר כהלכה, מוכרח שיזכה ע"י זה לעשירות, ולא יעכב זה שום חטא ועון.⁵
 [ב] י"א שודאי יזכה לעשירות, למעט אם יש בידו אותם הדברים שהעידו בהם חז"ל שגורמים לאדם עניות.⁶
 [ג] יש אומרים שפעמים יתכן שאף שאר חטאים יגרמו למנוע השפעת העשירות.⁷ (אלא אם כן יתן חומש, שאז מובטח לו בכל עניין שיתעשר).⁸
 וכו"מ הדבר ברור שמועיל למנוע ממנו הפסדים אחרים, ושכל מה שנותן, לכל הפחות יחזור אליו.⁹

4. לכאורה יש להוכיח מהא דאמר (תענית ט.) רבי יוחנן לינוקא זיל נסי, דכונתו לומר דהוא בדוק וידוע שהמעשר מתעשר. אך מאידך הרי אנו רואים שיש דנותנים מעשר ואינם מתעשרים. וראיתי בספר בן יהודה למרן הגר"ח זצוק"ל (שם ד"ה זיל נסי) דהקשה כן, ותיריך בשם בנו הג"ר יעקב, דאלו החטא גורם להם למנוע מהם העושר הראוי לבא להם ע"י המעשר, ולכך בינוקא דאינו בר עונשין בטח לבו דריו"ח שאם יעשר יתעשר, ולכך א"ל זיל נסי, עכ"ד. ודפח"ח. וראה בפרק הכללים סע' יא ואל"ך שנתבאר כל השיטות שסעיף זה בהרחבה.

5. כן כתב בספר החינוך (מצוה תכד) וז"ל: הביאו את כל המעשר אל בית האוצר וגו' ובחנוני נא בזאת וגו', והטעם בזה כענין שכתוב (משלי יז) מלוה ה' חונן דל, כלומר שהודיענו האל ברוך הוא בפרנסתו משרתי ביתו במעשר, נמצא התועלת והברכה בממנונו על כל פנים, ולא יעכב זה שום דבר חטא ועון. עכ"ל. וכך נראה מדברי הפרישה בשם המהרש"ל, וכן הלבוש, וכן הש"ך (ריש סי' רמז), שכתבו הטעם שהותר הניסיון במעש"כ, משום שאין זה ניסיון משום 'שודאי שיתעשר', כדאמרו עשר בשביל שתתעשר (משא"כ בשאר נסיונות אפשר שינסה ולא יבא ויוכל לבא לידי הרהור מחשבה רעה ומינות. לבוש). ע"ש. וה"מ דווקא כשהמון עצמו נקי מחשש איסור, וכדלקמן ס' ג.

6. כן נראה ממש"ל מרן הד"ח באהבת חסד (פ"ט ס"א בהגה) להקשות על הא דאיתא במדרש תנחומא (פר' ראה סי' יח), דדריש עשר תעשר, עשר בשביל שתתעשר, עשר בשביל שלא תתחסר וכו' ע"כ, והקשה הח"ח, דמאי קמ"ל שלא יתחסר, דאם המעשר מועיל להעשיר, קל וחומר שיעיל שלא יתחסר. ותיריך וז"ל: אמנם כי הנה ידוע שיש הרבה דברים שמביאין האדם לידי עניות, כההיא דאמרין בסוכה (כט.). בשביל ארבעה דברים נכסי בעלי בתים יורדין לטמיון וכו', ולכך רמז לנו המדרש שאפילו אם יש לו דבר שגורם לידי עניות, ויש לו כנגדו מצות מעשר, מועיל זכות מעשר על כל פנים שלא יתחסר. עכ"ל. וכן בספר אמת ליעקב להגר"י מליסא (על אגדות הש"ס תענית ט. ד"ה אשכחיה), דאף דהתורה העידה שמי שמעשר מתעשר, מ"מ הא כבר העידה התורה 'שיש עוונות שהעושה אותם מתרושש', כמאמר החכם בעד אשה זונה עד ככר לחם, וכן המלוה בריבית נכסיו מתמוטטין, והרבה כיצא בהן, ולו נתנו עלילות מי נדחה מפני מי. ע"ש. וע"ע מזה בפרק הכללים הע' 46. וראה שם 48 מה נכלל בדברים הגורמים לעניות. ע"ש.

7. נלמד ממה שאמרו חז"ל גבי יעקב אע"ה, שחשש שיתבטלו ההבטחות שהבטיחו הקב"ה משום שמא יגרם החטא, דס"ל לדעה זו שזה נכון אף גבי מעש"כ שהחטא מבטל ההבטחה (וה"מ אף שאר חטאים ולא דווקא חטא ידוע או מוסים), וכמש"נ בפרק הכללים הע' 46 ו49. ע"ש. וכ"כ בשו"ת משנה הלכות (שם). ובשם הגר"מ סולובייצק מובא דרך חטאים גדולים הם המעכבים, וזה דבר שכל אחד ידוע על עצמו בנקל אם יש בידו עבירות כאלו, וכדבריו מוכח מדברי הרמב"ן כמ"ש שם.

8. כתב בספר חת"ר ראש להגר"ח מוואליץ (סי' כבג) בשם הגר"א ז"ל, שכל השומר מעשר מובטח בכך שלא יבוא לידי היזק כלל, 'והשומר חומש מובטח שיתעשר' עכ"ל, ועיין בפרק הכללים הע' 12 שנתבאר שכונתו שמועיל חומש לעשירות בכל ענין, ושכ"כ בספר מנוחה וקדושה לתלמיד הגר"ח מוואליץ (שער התורה סי' כה). ע"ש.

9. כמו שאמרו חז"ל (תנחומא פר' ראה סי' יח), עשר תעשר, עשר בשביל שתתעשר, עשר בשביל שלא תתחסר

תנאים לזכות לעשירות

ג. על מנת שיזכה למעלת העשירות, צריך להקפיד לעשר כדת וכדין. וזה עפ"י התנאים הבאים:

[א] שיהיה ממונו נקי מחשש גזל¹⁰.

[ב] שיפריש תחילה אף מהקדש¹¹ [כגון כסף שקיבל בירושה או במתנה וכד'¹²].

[ג] י"א שצריך שיתן מעשר בדיוק, לא פחות ואף לא יותר. ויש חולקים¹³.

[ד] י"א שאם נוהג להוציא מעשרותיו אף לשאר מצוות, אע"פ שיש מתירים לעשות כן, מ"מ אין בזה את הבטחת העשירות¹⁴.

[ה] יש אומרים שזה דווקא אם מקפיד לעשר אף כנגד שווי חפצים שמקבל במתנה וכיו"ב, ולא רק ממעות

וכו' ע"כ, וכתב מרן הח"ח באהבת חסד (שם) שרמז לנו המדרש שאפילו אם יש לו דבר שגורם לידי עניות (ו"א אף שאר חטאים וכנ"ל) ויש לו כנגדו מצות מעשר, מועיל זכות מעשר על כל פנים שלא יתחסר. וכן נראה שזו כוונת הגר"א 'שכל השומר מעשר מובטח בכך שלא יבוא לידי היזק כלל', וכמש"נ בפרק הכללים הע' 12. וראה בפרק הכללים הע' 51 שהבאנו לדבר זה עוד מקורות רבים מדברי חז"ל ומגדולי הדורות.

10. כ"כ מרן החיד"א בפירושו על ספר חסידים (סי' שצה), בשם הזוהר הקדוש, שצריך ליתן צדקה מממונו הנקי מחשש גזל, ואח"כ כתב וז"ל: ועפ"י נתישבה חקירה גדולה בתיים גדולים אשר הפליאו לעשות צדקה וחסד ויירדו לטמיון ואבד העושר ההוא וזרעם עניים ואביונים, וכלם היו תמהים איה איפה אשר דיבר ה' ע"י עבדיו בתורה נביאים וכתובים ובש"ס ובמדרשים בתוקף מעלת הצדקה ושכר עושיה. ויש כמה תשובות, ואחת מהן שממונם 'לא היה נקי והיה בו גזל' וה' שונא גזל בעולה, ואדרבה היה לאפושי רתחא לאדכרא חבוי וכו'. עכ"ל. וכע"ז כתב המהרש"א בחי' ע"מ כתובות (סז), ובשפת תמים למרן החפץ חיים (פרק ד), הו"ד בפרק הכללים הע' 52. ע"ש.

וראה בגמ' בכתובות (סז). שאמרו גבי נקדימו בן גוריון שנענש בממונו, משום שכשנתן צדקה לעני, לכבודו הוא דעבד ע"ש, וזה גרע ממצוה שלא לשמה, וכמ"ש המהרש"א שם. ע"ש. ומזה יש ללמוד סיבה נוספת לאיבוד ממונו.

11. שו"ת אבקת רוכל (סי' ג), הובא גם בכנה"ג (בגליון השו"ע סי' רמט ס"א) וז"ל: ולפי שיש אנשים שמפרישין מעשר מממונם ולא כראוי, כי מתחילה אין מפרישין מן הקדש עד שיריחו וכו', לזה אני אומר כי אינן יוצאים בזה ידי חובתן, כי צריך בתחלה כדי שיהיה מותר לנסות השי"ת בו 'שיזכה בזה למעלת העושר', שיעשה חשבון מכל אשר יש לו 'גם מהקדש', וכו' עכ"ל. ועיין באהבת חסד (ריש פ"ח) שנתן לזה עצה למי שקשה לו לעשות כן, והוא שיפריש המעשר מן הקדש לעשות בזה גמ"ח לעניים וכו'. ע"ש.

12. בערוך השלחן (סי' רמט סק"ו) פירש, 'קרן' כגון שירש מאבותיו מעות, ובאג"מ (יו"ד ח"א סי' קמג) פירש, המעות שהשיג תחלה לעשות בהם מסחר אם נתנו לו מתנה או ירושה צריך ליתן המעשר, ומן התשעה חלקים יעשה המסחר ויתן אח"כ מהריוח עשירית. עכ"ל.

13. ראה בפרק הכללים הע' 55-56 ואילך שהבאנו השיטות בזה, וכיצד יעשה ויצא לכל הדעות. ע"ש.

14. כ"כ הנצי"ב בהוספות מכ"ק של העמק דבר (נדפס בסוף ספר דברים עמ' י הוצאות ועד הישיבות, ד"ה להגדיל תורה), וכ"כ בשו"ת תשובות והנהגות (ח"ב ס' תסח), שהדבר ברור שכסף מעשר שמובטח מזה שיזכה לשמירת נכסיו מנוק, היינו כשנותן לעניים או לישיבות ות"ת וכדו' וכו'. ע"ש. וכ"כ בספר מנחת צבי (פ"א אות ז). ע"ש. ומדברי החת"ס בשו"ת (סי' רלב) לא משמע כן לכאורה, כמש"נ בפרק הכללים הע' 57, וע"ש עוד בהרחבה. וראה בשו"ת שבט סופר (יו"ד סי' פד) שאף שהתיר מעיקר הדין לקנות מצוות מכספי מעשר, מ"מ סיים בזה"ל: על כן טוב עין לא ישלם (לעשות מצוות) ממעות מעשר ויקיים בו ברכת עשר תעשר וכו'. עכ"ל.

לנסות השי"ת במעשר

ד. נאמר בתורה (דברים ו, טז) "לא תנסו את ה' אלוהיכם", מכאן הוזהרנו שלא ינסה האדם להקב"ה לאמר, אעשה מצוה זו ואראה אם ייטיב לי ה' בעבורה¹⁶.

אמנם אמרו חז"ל (תענית ט.) שלגבי קיום מצות המעשרות לא נאמר 'לא תנסו', ומותר לנסות את השי"ת אם יתעשר על ידה¹⁷, כפי שלמדו מהפסוק (מלאכי ג, י) "הביאו את כל המועשר אל בית האוצר ויהי טרף בבית, ובחונני נא בזאת אמר ה' צבאות אם לא אפתח לכם את ארובות השמים והריקותי לכם ברכה עד בלי די".

ודעת רוב הפוסקים שהדברים אמורים אף לגבי מעשר מהממון, ולא רק מעשר תבואה¹⁸. וכן עיקר¹⁹.

15. שהרי מדין מעש"כ צריך לעשר אף מחפצים, כמ"ש בספר היראה לרבינו יונה (הו"ד בפרק הכללים הע' 68), אלא שיש דעות שלא נוהגים כן למעשה היות ואינו אלא רק הנהגה טובה. וכ"כ בספר מעשה הצדקה (עמ' סד אות ו), וכ"כ כע"ז בספר יד מלכים (עמ' קב) בשם הגר"נ קרליץ זצ"ל, דבשביל גדר 'בחונני' צריך לעשר משהו כסף ע"ש, ונתבאר עוד בפרק הכללים הע' 72. וע"ש שהבאנו מדברי האחרונים עוד כמה טעמים בזה היאך יתכן שמעשר ואינו מתעשר. ע"ש.

16. גדר וטעם איסור 'לא תנסו' נתבאר בהרחבה בפרק הכללים הע' 60 621, וע"ש כל השיטות בזה. וע"ש שיישבנו מנהג העולם במה שנותנים צדקה או עושים מצוה ע"מ לזכות לישועה וכד', שא"ז בכלל 'לא תנסו', עש"ב.

17. והטעם שהתירו לנסות במעשרות יותר משאר מצוות, מצינו בזה ה' טעמים עיקריים:

א) משום שאין כאן נסיון, שבדאי הקב"ה מעשיר אותו, כמו שאמרו עשר בשביל שתתעשר. (אחרונים, וכנ"ל הע' 9).

ב) משום תקנת העניים. (הרדב"ז סי' תתפג). ור"ל שע"ז יתרבו נותני צדקה ונמצאו העניים מתפרנסים.

ג) כדי לחזק אמונת ההשגחה שהיא יסוד אמונתנו (ספר הבתים מצוה קצז).

ד) להשריש מידת הבטחון. (כתר ראש להגר"ח מוולאז'ין סי' קכג בשם הגר"א).

ה) מפני שאדם מצד טבעו יקשה בעיניו לתת מהונו, לכן הבטיחו ה' שבגלל הדבר הזה יברכנו. (ספר הבתים שם).

18. בפת"ש (סי' רמז סק"ב) הביא דעת האוסרים, הלא המה השל"ה הקדוש (מס' מגילה אות כה) והשאלית יעב"ץ (ח"א סוף סימן ג' ד"ה ומכלל) והמשנת חכמים (יסוה"ת עמ' יז).

מאידך מצינו בראשונים ועוד רבים מהפוסקים, שדעתם שאף במעשר מהממון הותר הניסיון, כ"ה דעת רבינו יונה בספר היראה, רבי יהודה החסיד בספרו ספר חסידים (סי' קמד). האור זרוע (הל' צדקה ס"ק יג), הטור (סי' רמז), הרב המעילי (מובא בשטמ"ק כתובות נ), רבינו בחיי (פרשת ואתחנן פ"ו פס' טז, ובריש פרשת כי תבוא). וכן נראה שהוא דעת הב"י (סי' רמז), וכ"כ בשו"ת אבקת רוכל (סי' ג), וכ"נ דעת הרמ"א (סי' רמז סע' ד), וכ"ד האוה"ח הק' בספרו ראשון לציון (שם). וכן פסק מרן הח"ח באהבת חסד (פ"ח ס"א), וכ"מ בערוך השולחן (יו"ד סי' רמז ס"ו), וכמש"נ כל זה בהרחבה בפרק הכללים הע' 63.

19. כמו שהכריע מרן הח"ח בספרו אהבת חסד (שם), וכ"נ עפ"י מש"נ דדעת כל הראשונים והאחרונים הנ"ל שאף במעש"כ שרי הניסיון ולא רק במעשר תבואה, ודעת השל"ה והיעב"ץ יחידיא ניהו. ופרט לפי מ"ש בשו"ת מנחת צבי (ח"ג סי' א) דהשל"ה והיעב"ץ כתבו זאת מסברת עצמם, ופשיטא דאילו היה לפניהם דברי רבותינו הראשונים הנ"ל היו ג"כ נוקטים כוותיהו לדינא. ע"ש. וכן העלה לדינא בספר ש"ע המקוצר (להגר"י רצאבי, יו"ד סי' קסט סע' ע).

גדר הניסיון המותר במעשר כספים

ה. מה שהותר הניסיון במצות מעשר כספים, הכוונה בזה לומר, שמוותר לאדם לכוון שמפריש מעשר כספים לצורך הנאתו בלבד, כדי שיזכה על ידה לעשירות²⁰ ויש אומרים שהכוונה בזה גם אם רוצה ממש לבחון את ה', אם אמת הדבר שע"י זה יזכהו השי"ת לעשירות?²¹

20. שהרי כך הוא גדר איסור לא תנסו לפי רוב הראשונים כמש"נ בפרק הכללים הע' 60, וא"כ ע"כ דבענין זה הוא דשרי במעש"כ. וכך מתבאר מפ' האלשיך על מס' אבות (א, ג) שכתב וז"ל: וידענו מאמר רז"ל שאסור לעשות מצוה 'כדי לקבל פרס' כי אם בצדקה בלבד. עכ"ל. וכ"מ מדברי המוהר"ר שעפטיל בן השל"ה (בצוואתו סי' י, הובא בספר מעשר כספים עמ' נא) וז"ל: ואין לך מצוה שמוותר לעשות 'מפני השכר' כמו מעשר שכתוב אצלו עשר תעשר, עשר בשביל שתתעשר. וכ"מ ממ"ש בשו"ת באר שבע (ע"מ סוטה יד). וז"ל: וכן אמרו עשר בשביל שתתעשר, הרי השי"ת אמר בפירוש שהוא רוצה וחפץ שתהיה מצות צדקה 'מכוונת להנאתו ולתועלתו' וכו', דאלו בשאר מצות 'אסור לכוין להנאת עצמו'. עכ"ל. וכ"מ ממ"ש בפירוש הרי"ף על העין יעקב וז"ל: אמנם בא הכתוב (עשר תעשר) להתיר (לאו דלא תנסו) שאע"פ שאין רשות לאדם לקרוא בתורה בשביל שיתעשר או שיקראוהו רבי, וכן בכל המצות לא יאמר אעשה מצוה זו בשביל שאהיה עשיר או בשביל שאחיה, 'דהוה ליה עובד ע"מ לקבל פרס', אבל בענין המעשר יש לך רשות לעשר בשביל שתתעשר. עכ"ל. וע"ע במשך חכמה (דברים כו טז) דמשמע הכי. ועיין לעיל הע' 10 בסופו מ"ש בענין הנותן לכבוד עצמו.

21. בספר ראשון לציון לרבינו האוה"ח הק' (סי' רמז ס"ג) הביא ב' גדרים בזה, וכלשונם שם, שיש ב' בחינות בנתינת הצדקה, הא', שנותנה האדם כדי שייטיב לו ה' ויתן לו עושר ורב טוב, אכן כאשר לא יתן לו, לא יחסר אמונתו בו יתברך, ולזה אמרו רז"ל הנותן סלע בשביל וכו' הרי זה צדיק גמור, והב', הוא הנותן צדקה 'לנסות ה' אם אמת הדבר דהנותן צדקה יריק עליו ה' ב"ה טובה, וכאשר לא יהיה יכפור' ע"ש, והיוצא מדבריו שם דבתרווייהו שרי במעש"כ, ע"ש בארוכה ובראיותיו לזה. וכ"נ דעת המלבי"ם בפירושו על הפסוק ובחנוני וכו' (מלאכי ג, י), הובאו דבריו בפרק הכללים הע' 61. ע"ש. וע"ש שתלינו דבר זה במחלוקת ראשונים בין איסור 'לא תנסו', ושייתכן שראוי להחמיר בזה, דנכנס לחשש איסור לאו דלא תנסו, וצ"ע.

גם בלא"ה הלא צריך דקדוק גדול בקיום המצוה עפ"י כל תנאיה ודקדוקיה ובלי זה אינו זוכה לעשירות, או משום שאיזה חטא גרם לכך וכו', ולכן בודאי הטוב והנכון שלא לנסות השי"ת עכ"פ באופן זה שהוא על דרך בחינה ממש (אם לא במי שדרכו לזרז אחרים ליתן מעש"כ ומשער שאם לא יורה כן ימנעו מלתת, וצ"ע), אלא רק לשים מבטחנו בו יתברך, ובודאי יקיימו בנו כל הבטחותיו יתברך בזה ובבא. וכ"כ בספר שערי צדק (פ"א הע' ח).